

Wstęp

Introduction

Tom XXI zawiera opracowania odpowiadające na pytanie, jaką rolę odgrywają i jaką funkcję pełnią koncepcje psychologiczne formułowane w paradygmacie teorii i badań osobowości w różnych subdyscyplinach współczesnej psychologii.

Okazuje się, że zakres odwoływania się do różnych koncepcji osobowości, a także wykorzystywanie skonstruowanych w tych modelach systemów metodologicznych zachodzi praktycznie w bardzo wielu ujęciach, różniących się znacznie i mających określony przedmiot analiz.

Jak przebiega taki proces operacjonalizacji założeń teoretycznych i metodologicznych charakteryzujących psychologię osobowości, jakie są następstwa tego procesu w rozwoju innych działów psychologii? Dyskusje na ten temat prowadzone przez ekspertów – psychologów osobowości nie rozstrzygają jednoznacznie powyższego problemu, a polemiki dotyczą osiągnięć i ograniczeń zarówno samej psychologii osobowości, jak i bardzo rozległego i zróżnicowanego zakresu jej eksploatacji w badaniach nie tylko psychologicznych, ale też innych nauk społecznych. Na przykład Piotr Oleś swoje refleksje rozpoczyna od opinii:

Psychologia osobowości boryka się z wieloma problemami, z których najważniejsze są nieustanne kontrowersje towarzyszące próbom klarownego zdefiniowania jej przedmiotu – osobowości (Oleś 2004, s. 143).

Mimo tej wątpliwości autor uzasadnia potrzebę zaistnienia psychologii osobowości jako względnie stałego elementu odniesienia w hipotezach i interpretacjach badań podejmowanych w celu poznania i zrozumienia zmiennych określających istotę osobowości, a także wywodzących się czasami z innych założeń, ale wymagających odwołania się do teorii osobowości, przestrzegając przed pułapkami (np. wyjaśnienia na zasadzie błędnego koła lub niepoprawna interpretacja samego terminu „osobowość”). Jednocześnie twierdzi, że „odstąpienie od

pojęcia osobowości miałyby znaczące implikacje praktyczne, jak na przykład konieczność nowych rozwiązań w zakresie tzw. zaburzeń osobowości” (*ibid.*, s. 146). Autor zwraca uwagę na sytuację, w jakiej może, niestety, zaistnieć ryzyko powierzchownego lub częściowego traktowania osobowości jako konstruktu teoretycznego. Jednocześnie nieuwzględnianie, unikanie lub wycofywanie się z wyjaśnień w kategoriach psychologii osobowości praktycznie może stłumić lub nawet zablokować możliwości rozwoju wiedzy o istocie organizacji procesów psychicznych określających swoistość funkcjonowania człowieka w różnych sferach jego życia.

Anna Gałdowa tak opisuje znaczenie wiedzy o osobowości w zrozumieniu sensu praktyki psychologicznej:

Teoria psychologiczna powinna być dla praktyka nicią Ariadny, która ułatwi orientację w faktach dotyczących konkretnej jednostki, umożliwi ocenę ich znaczenia, pomoże w doborze określonych środków pomocy psychologicznej (1999, s. 10).

W niniejszym opracowaniu znajdują się artykuły, które nawiązują do teorii i metodologii badań osobowościowych (zgodnie z poglądami cytowanych wcześniej autorów), reprezentujące działy psychologii społecznej, sądowej, klinicznej, neuropsychologii. Tak szeroki i wieloraki obszar zainteresowań wywołuje duże zróżnicowanie merytoryczne, ale w każdym można odszukać nawiązanie do psychologii osobowości. Teksty przygotowane przez autorów i stan współczesnej wiedzy psychologicznej i neurobiologicznej wskazują także, iż dychotomiczny podział cech osobowości (prawidłowe–zaburzone) jest dyskusyjny.

Artykuł autorstwa Ryszarda E. Bernackiej, Ewy Nowak i Rafała Riedla porusza problematykę względnie nowej dziedziny z zakresu psychologii społecznej – psychologii politycznej. Autorzy analizują zagadnienia wyborów politycznych w związku z preferencjami systemu wartości wyborców i ich wiedzą oraz aktywnością w ramach kultury politycznej, prezentując wyniki badań własnych. Mimo znalezienia różnic między tymi zmiennymi osobowości a podejmowaniem decyzji wyborczych autorzy podkreślają dynamiczny charakter wzajemnych relacji, jednocześnie zaznaczając, że wiedza i dalsze prowadzenie badań w tym kierunku może odegrać istotną rolę dla specjalistów od marketingu politycznego.

Anna Siudem podejmuje tematykę relacji zachodzących między cechami osobowości a stylami radzenia sobie ze stresem, analizując wyniki badań własnych, które wskazują na swoiste zależności o różnym stopniu istotności. Kontynuacja tego rodzaju badań staje się ważna, bowiem współczesna cywilizacja pobudza aktywność wielu tzw. stresorów uniwersalnych, działających negatywnie w normalnym środowisku życia człowieka, a nie tylko w warunkach ekstremalnych.

Mariola Wolan-Nowakowska przeprowadza przegląd badań dotyczących uwarunkowań podejmowania decyzji wyboru zawodu przez młode osoby niepełnosprawne, koncentrując się na analizie trafności decyzyjnej. Autorka podaje

wiele informacji i wskazówek praktycznych co do postępowania otoczenia (rodziców i doradców profesjonalnych), które współdecyduje wraz z zainteresowanym o jego przyszłości.

Kolejne dwa artykuły dotyczą problematyki z szeroko pojmowanej psychologii sądowej. Ireneusz Siudem zajmuje się analizą porównawczą cech osobowości (system wartości i struktura potrzeb) więźniów – wyodrębnił dwie grupy: 1) członków podkultury więziennej i 2) osób nienależących do podkultury, przyjmując założenie, że wystąpią zarówno podobieństwa, jak i różnice w badanych cechach, co zasugerowały otrzymane wyniki. Autor tylko sygnalizuje, dlaczego system wartości członków podkultury więziennej, którym często są przypisywane cechy psychopatyczne, jest zbliżony do systemu wartości osób nieosadzonych. Badania w tym kierunku powinny być kontynuowane, gdyż łamią one dosyć powszechne, ale jednostronne przekonanie o strukturze osobowości tych osób.

Kontynuacja powyższej problematyki w odniesieniu do analogii tematycznej i metodologicznej jest prowadzona przez Małgorzatę Sitarczyk. Rozbieżność, dysocjacje cech osobowości rejestruje się również u nieletnich sprawców przestępstw, gdy gwałtowna i głęboka agresja współwystępuje z ukrytymi różnymi stanami lękowymi. Autorka interesująco dyskutuje nad źródłami kształtowania się takich procesów u młodych osób narażonych na działanie negatywnych wpływów społecznych.

Pozostałe artykuły zostały poświęcone problematyce klinicznej, pojmowanej bardzo szeroko, dotyczącej zagadnień z zakresu psychosomatyki, psychopatologii i neuropsychologii.

Iwona Kosiarska omawia wybrane poglądy nad dezorganizacją tożsamości prowadzącą do zjawisk patologicznych w zachowaniu człowieka.

Rozważania Anny Huncy-Bednarskiej mają charakter refleksji metodologicznej, koncentrując się na sposobie analizy wyników Testu Rorschacha, popularnego w psychopatologii i psychologii klinicznej narzędzia diagnostycznego w opisie i ocenie behawioralnych wskaźników psychotycznych. Autorka, mając ogromne doświadczenie kliniczne w stosowaniu Testu Rorschacha, w sposób bardzo wnikliwy i precyzyjny przeprowadza analizy wykonania tej próby przez pacjentów z rozpoznaną schizofrenią, a szczególnie cenne dla procesu diagnozowania w psychopatologii pozostają jej końcowe uwagi dotyczące dyskusji nad trafnością wskaźnika schizofrenii Exnera.

Z kolei Jacek Olszewski przeprowadza krytyczny przegląd badań nad ustaleniem relacji między typami/formami osobowości a chorobami somatycznymi, omawiając dotychczasowy status teorii i badań oraz ewolucję poglądów od podejść patogenetycznych do salutogenetycznych.

Dwa ostatnie artykuły obejmują zagadnienia z zakresu neuropsychologii klinicznej, włączając do opisów zmiennych osobowościowych wiedzę neurobiologiczną. Ewa Zawadzka i Łucja Domańska przedstawiają problematykę z pogra-

nicza psychologii osobowości i tożsamości, koncentrując się na neuronalnych mechanizmach współwystępowania zaburzeń świadomości (głównie w formie anozognozji) z przejawami zaburzeń emocjonalnych. Wyniki badań autorskich ukazują bardzo zróżnicowany obraz kliniczny analizowanych i porównywanych zmiennych, co może sugerować działanie różnych czynników kształtujących relacje między różnymi zaburzeniami – wnioski końcowe opracowania poświęcone zostały tej kwestii.

Artykuł autorstwa Magdaleny Gontarczyk zawiera opis badań własnych autorki dotyczących zjawiska bólu fantomowego u osób po amputacji kończyn, co wiąże się z analizą percepcji i obrazu własnego ciała po deformacji. Autorka proponuje bardzo interesujące interpretacje, nawiązujące i do modeli zmiennych osobowościowych, i do podłoża neuronalnego tego rodzaju zaburzeń.

Charakteryzując istotę przekazu treści przez autorów poszczególnych rozpraw, mimo dużej różnorodności merytorycznej, osobowość jest pojmowana jako struktura obejmująca różne poziomy wiedzy o sobie, struktury poznawcze; elementy świadome i nieuświadomiane, poznawcze i emocjonalne; pro- i retrospektywne. Pomimo tej różnorodności elementów osobowość cechuje się względną stałością i integracją ukierunkowującą nasze zachowanie. Przy tak złożonej strukturze osobowości istnieją trudności w jej opisie zarówno w normie, jak i patologii. Wykorzystujemy modele typologiczne, nawiązujące m.in. do koncepcji temperamentu, modele dynamiczne, opisowe, wreszcie systemowe czy eklektyczne. Lektura opracowań niniejszego tomu wskaże Czytelnikowi, jak aktualna jest dyskusja odnosząca się do osobowości w normie i patologii, ich uwarunkowań oraz prób opisu.

W dziale recenzji, polemik i sprawozdań zawarte jest sprawozdanie z XII Kongresu Neuropsychologicznego autorstwa Beaty Ledwoch.

Anna Herzyk, Ewa Małgorzata Szepietowska

BIBLIOGRAFIA

- Gałdowa A. (1999). *Wprowadzenie*. W: A. Gałdowa (red.), *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości* (s. 9–36). Kraków: Wyd. UJ.
- Oleś P. (2004). *Perspektywa integracji nauki o osobowości czy metateoria?* W: Z. Chlewiński, A. Sękowski (red.), *Psychologia w perspektywie XXI wieku* (s. 143–164). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.